

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ П. Л. ШУПИКА**

Кафедра фармацевтичної технології і біофармації

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради

Протокол 1103.2020 № 3

Голова вченої ради

академік НАМН України, професор

Ю. В. Вороненко

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІТОТЕРАПЕВТИЧНІ І ГОМЕОПАТИЧНІ ЗАСОБИ»

**підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти
галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»(денна)**

Київ – 2020

ПОГОДЖЕНО

Рішенням вченої ради медико-профілактичного
і фармацевтичного факультету

протокол 25.02.2020 № 2

Голова вченої ради медико-профілактичного
і фармацевтичного факультету

професор В. Трохимчук Трохимчук В. В.

Робоча програма дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» розроблена співробітниками кафедри фармацевтичної технології і біофармації Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (завідувач кафедри – д. фарм. н., професор Давтян Л. Л.).

Рецензенти:

Шматенко О.П.

доктор фармацевтичних наук, професор
начальник кафедри військової фармації
Українська військово-медична академія

Гладух Є.В.

доктор фармацевтичних наук, професор
професор кафедри технології фармацевтичних
препаратів НФаУ

Склад робочої групи

1. Давтян Лена Левонівна – завідувач кафедри фармацевтичної технології і біофармації НМАПО імені П. Л. Шупика, доктор фармацевтичних наук, професор
2. Коритнюк Раїса Сергіївна – професор кафедри фармацевтичної технології і біофармації НМАПО імені П. Л. Шупика, доктор фармацевтичних наук, професор
3. Дроздова Анна Олександрівна – доцент кафедри фармацевтичної технології і біофармації НМАПО імені П. Л. Шупика, доктор фармацевтичних наук, професор
4. Наумова Марія Іванівна – доцент кафедри фармацевтичної технології і біофармації НМАПО імені П. Л. Шупика, кандидат медичних наук, доцент
5. Оліфірова Тетяна Федорівна – старший викладач кафедри фармацевтичної технології і біофармації НМАПО імені П. Л. Шупика, кандидат фармацевтичних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» складена відповідно до Стандарту вищої освіти України (далі – Стандарт)

МАГІСТР

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань _____ 22 «Охорона здоров'я» _____

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності _____ 226 «Фармація, промислова фармація» _____

(код і найменування спеціальності)

спеціалізації(й) _____ 226.01 «Фармація» _____

(код і найменування спеціалізації)

освітньої програми _____ «Фармація» _____

(найменування освітньої програми)

Опис навчальної вибіркової дисципліни (анотація)

«Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»

Вибіркова дисципліна «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» належить до циклу дисциплін професійно-орієнтованої підготовки фахівців спеціальності «Фармація, промислова фармація». Програма вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» складена відповідно до навчального плану додипломної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти для спеціальності «Фармація, промислова фармація». Дисципліна «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» передбачає вивчення теоретичних основ створення фітотерапевтичних і гомеопатичних лікарських засобів різних рецептур із лікарської рослинної сировини і сировини різного походження, приготування різних форм фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів, призначених для лікування і профілактики захворювань різних нозологічних груп. Необхідність ознайомлення студентів з даними питаннями обумовлена особливостями сучасної фармацевтичної допомоги. У сучасній клінічній медицині роль фітотерапії як комплементарного методу прогресивно зростає. Це зумовлено, насамперед, незначною токсичністю і біологічною безпечністю для організму більшості рослинних засобів, а також специфічними особливостями їх активності: значною широтою терапевтичного спектра, поступовістю нарощування клініко-фармакологічного ефекту, комплексністю впливу на різні механізми патологічного процесу, відносно нечастими проявами негативних, зокрема, алергічних реакцій навіть в умовах їх тривалого застосування. Ці особливості визначають роль фітотерапії та її засобів у тривалому амбулаторному лікуванні пацієнтів із хронічними захворюваннями, на етапі післястаціонарного відновлювального лікування, а також у санаторно-курортних умовах. Вивчення основ застосування гомеопатичних засобів спрямує мислення студентів у наданні альтернативної лікувальної і профілактичної допомоги пацієнтам. Вивчення дисципліни розширить обізнаність студентів у напрямках, близьких до їх майбутньої спеціальності, започаткує ознайомлення студентів із фітотерапією і

гомеопатією, як науками, а також способами їх екстемпорального приготування і промислового виробництва.

Важливим аспектом викладання даної дисципліни є зв'язок із знаннями з таких дисциплін, як фармакогнозія, технологія лікарських форм, фармакологія та фармакотерапія і глибше опанувати відомостей про можливості використання лікарських рослин, фітозасобів і гомеопатичних засобів в терапії, курортології, бальнеології, косметології, ароматерапії.

Вибіркова дисципліна «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» буде сприяти формуванню у студентів теоретичних знань з питань диференційованого підходу до фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів, раціонального їх застосування для профілактики і лікування пацієнтів з різними захворюваннями і різними за віком. Одержані знання допоможуть майбутнім спеціалістам надавати кваліфіковану консультацію при виборі ефективних і безпечних фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів, а також відповідати потребам сьогодення щодо спеціалістів нового типу з високим рівнем знань, як за основною спеціальністю, так і компетентних в суміжних галузях. У програмі знайшли відображення також питання практичної фітотерапії і гомеопатії, зокрема принципи приготування фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів лікувального і профілактичного спрямування і їх застосування.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 22 Охорона здоров'я (шифр і назва)	<u>Нормативна</u> (за вибором)
	Напрямок підготовки <u>226 «Фармація, промислова фармація»</u> (шифр і назва)	
Модулів – 1	Спеціальність: <u>226 «Фармація, промислова фармація»</u>	Рік підготовки
Змістових модулів – 2		1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр
(назва)		1-й
Загальна кількість годин – 90		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 50 самостійної роботи студента –40	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>Магістр</u>	10 год.
		Практичні, семінарські
		40 год.
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		40 год.
Індивідуальні завдання:		
-		

		Вид контролю:
		залік

Предметом вивчення вибіркової дисципліни є передбачає вивчення основних положень нормативних документів України та країн ЄС щодо вимог до фітотерапевтичної і гомеопатичної продукції, ознайомлення з номенклатурою і функціональним призначенням інгредієнтів, що використовуються при промисловому виробництві та експемпоральному приготуванні лікарських фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів, принципами складання рецептур різного призначення і дії.

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліна ґрунтується на засвоєнні комплексу взаємопов'язаних навчальних дисциплін: анатомія і фізіологія людини, фармакогнозія, медична хімія, технологія лікарських засобів, фармакологія та інших, що дозволить науково-обґрунтовано підходити до вибору фітотерапевтичних і гомеопатичних лікарських засобів залежно від складу і призначення.

1. Мета та завдання вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»

1.1. Метою вивчення дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» є формування цілісного уявлення про можливості і принципи наукової фітотерапії і гомеопатії, форми і методи народної і альтернативної медицини, розуміння ролі рослин і різної сировини для гомеопатичних засобів у науковій та народній медицині, а також можливості інтеграції фітотерапії і гомеопатії з сучасними офіційними методами лікування.

Метою викладання вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» є ознайомлення студентів з засобами різного напрямку дії, найпоширенішими видами захворювань та їх лікуванням, що сприятиме наданню кваліфікованої допомоги у виборі раціональних, ефективних і безпечних фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів для лікування і профілактики різноманітних захворювань оорганізму.

1.2. Основними завданнями вивчення вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби» є: вивченні вимог до якості та критеріїв безпечності застосування фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів; вивченні та засвоєнні особливостей складання гомеопатичної рецептури, ознайомленні з реперторіумами, конституціональними ліками, диспергуванням (потенціюванням); ознайомленні зі складом та властивостями компонентів лікарських фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів; ознайомленні з різновидами гомеопатичних форм, особливостями їх дії; освоєнні технології різних фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів.

1.3 Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна. Вибіркова дисципліна забезпечує набуття студентами компетентностей: інтегральна: здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої

висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та не фахової аудиторії.

- загальні:

КЗ 1. Здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.

КЗ 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

КЗ 3. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

КЗ 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і бути сучасно навченим.

КЗ 5. Атмосфера підприємництва, здатність виявляти ініціативу.

КЗ 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.

КЗ 7. Здатність до адаптації та дії у новій ситуації.

КЗ 8. Здатність спілкуватися рідною мовою як усно, так і письмово, здатність спілкуватися другою мовою.

КЗ 9. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

КЗ 10. Здатність до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.

КЗ 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

КЗ 12. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

- спеціальні (фахові, предметні):

КФ 1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.

КФ 2. Здатність здійснювати діяльність з розробки і оформлення документації щодо чіткої визначеності технологічних процесів приготування та виробництва ЛЗ відповідно до правил належних практик.

КФ 13. Здатність здійснювати діяльність зі складання, розробки і оформлення документації щодо приготування, застосування фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів;

КФ 16. Здатність здійснювати фармацевтичну опіку при відпуску фітотерапевтичних і гомеопатичних лікарських засобів з обґрунтованим поясненням щодо застосування, сумісності і зберігання.

Результати навчання:

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє вибіркова дисципліна:

- Ідентифікація майбутньої професійної діяльності як соціально значущої для здоров'я людини.

- Реалізація професійної діяльності на основі загальних знань основних етапів становлення та розвитку фармацевтичної індустрії в Україні та країнах світу, практичних підходів до організації забезпечення ЛЗ населення та закладів охорони здоров'я.

- Аргументація прийняття рішень у стандартних професійних ситуаціях.

- Формування базових знань та набуття практичних навичок для подальшого вивчення фахових навчальних дисциплін. Результати навчання для дисципліни:

- Проводити професійну діяльність у соціальній взаємодії, що базується на гуманістичних і етичних засадах; ідентифікувати майбутню професійну діяльність як соціально значущу для здоров'я людини.
- Застосовувати знання з загальних та фахових дисциплін у професійній діяльності.
- Використовувати результати самостійного пошуку, аналізу та синтезу інформації з різних джерел для рішення типових завдань професійної діяльності.
- Аргументувати інформацію для прийняття рішень, нести відповідальність за них у стандартних і нестандартних професійних ситуаціях; дотримуватися принципів деонтології та етики у професійній діяльності.
- Виконувати професійну діяльність з використанням креативних методів та підходів.
- Здійснювати професійну діяльність використовуючи довідкову наукову літературу, інформаційні технології, «Інформаційні бази даних», системи навігації, Internet-ресурси, програмні засоби та інші інформаційно-комунікаційні технології.
- Використовувати методи оцінювання показників якості діяльності; виявляти резерви підвищення ефективності праці.
- Аналізувати інформацію, отриману в результаті наукових досліджень, узагальнювати, систематизувати й використовувати її у професійній діяльності.
- Планувати та реалізовувати професійну діяльність на основі нормативно-правових актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.
- Набувати навичок щодо організації технологічного процесу у промислових умовах.
- Об'єктивно використовувати передовий зарубіжний досвід фармацевтичних виробників.
- Знати вимоги GMP, GPP, інших належних фармацевтичних практик та нормативних документів (наказів, настанов тощо) щодо розробки та приготування лікарських засобів.

2. Інформаційний обсяг вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»

На вивчення вибіркової дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС – 90 годин.

Змістовий модуль 1. Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби. 1-й семестр – 3 кредити, 90 годин.

Тема 1. Поняття про фітотерапію, її значення і місце в сучасній медицині. Історія розвитку, організація та загальні питання фітотерапії. Основні принципи і завдання сучасної фітотерапії.

Поняття про фітотерапію. Основні положення сучасної фітотерапії. Основні принципи і завдання сучасної фітотерапії. Сучасні проблеми фітотерапії. Переваги і недоліки фітотерапевтичних засобів. Фармакотерапевтична класифікація лікарських рослин. Значення та роль курсу в практичній діяльності провізора. Правила складання рецептури зборів та чаїв, методи їх аналізу. Сучасний стан виробництва вітчизняних фітопрепаратів та дієтичних добавок.

Основні історичні етапи розвитку фітотерапії, її роль і місце в сучасній лікарській практиці. Історична спадщина, фармакогнозія і фітохімія, фармакологія, патофізіологія, біофізика, психотерапія, лікарський досвід. Сучасні уявлення про механізми дії фітотерапії.

Тема 2. Основні ресурси фітотерапії. Правила Способи стабілізації ЛРС. Зберігання і контроль якості ЛРС. Стандартизація ЛРС і фітозасобів, види АНД на ЛРС.

Сировинна база ЛР: дикорослі і культивовані лікарські рослини. Охорона дикорослих лікарських рослин. Правила раціональної заготівлі ЛРС різних морфологічних груп. Первинна переробка ЛРС. Способи сушіння, консервації і стабілізації ЛРС. Зберігання і контроль якості ЛРС. Стандартизація ЛРС і фітозасобів, види АНД на ЛРС.

Тема 3. Біологічно активні речовини лікарських рослин. Взаємозв'язок між хімічним складом і фармакологічною дією ЛРС.

Біологічна і фармакологічна характеристика лікарських рослин. Речовини первинного та вторинного синтезу. Вуглеводи, полісахариди, вітаміни, органічні кислоти, ефірні олії, гіркоти. Рослинні глікозиди та їх практичне значення. Сапоніни. Серцеві глікозиди. Фенольні сполуки: прості феноли та їх глікозиди, кумарини, хромони, флавоноїди, таніди, антраценпохідні, лігнани, флаволігнани. Алкалоїди, основні їх представники та рослинні джерела.

Значення мікроелементів у життєдіяльності людини. Патологічні процеси, пов'язані з дефіцитом мікроелементів. Рослини як джерела водорозчинних і жиророзчинних вітамінів та мікроелементів.

Тема 4. Отруйні і сильнодіючі рослини у терапії різних захворювань.

Отруйні і сильнодіючі рослини. Відомості про отруйні властивості деяких лікарських рослин. Класифікація рослин за ступенем токсичності. Діагностика отруйних домішок у фітозасобах. Правила запобігання отруєнь лікарськими рослинами. Принципи надання допомоги при отруєннях рослинами. Значення фітотерапії при отруєннях.

Тема 5. Лікарські форми з рослинної сировини та їх технологія.

Особливості екстрагування біологічно активних речовин з ЛРС. Ступінь подрібнення рослинної сировини. Основні лікарські форми з рослин з рідким дисперсним середовищем (настій, відвар, напар, мацерат, настойка, екстракт, лінімент), з пластично-пружним середовищем (мазі, супозиторії) та тверді (порошки, гранули, таблетки). Правила виготовлення та використання настоек, відварів, чаїв, напарів, лікувальних ванн у стаціонарних, амбулаторно-поліклінічних, санаторно-курортних установах, а також у домашніх умовах. Фітозасоби для інгаляцій, полоскань і зовнішнього застосування.

Офіційні та неофіційні лікарські рослини і збори як основні об'єкти фітотерапії. Методи аналізу ЛРС.

Тема 6. Способи використання фітозасобів

Загальні вимоги до проведення фітотерапії. Дозування фітозасобів залежно від віку. Специфіка формування алгоритму фітотерапії. Особливості застосування фітотерапії у педіатричній та геріатричній практиці. Поняття про ароматерапію, фітодієтетику, фітокосметику, фітодизайн.

Тема 7. Принципи формування фітокомпозицій. Фітозасоби загальної дії

Загальні підходи до формування фітокомпозицій. Роль хімічного складу рослин у визначенні структури фітокомпозицій заданої терапевтичної дії.

Загальні відомості про рослини з адаптогенною, імуномодулюючою та депуративною дією. Лікарські рослини як джерела вітамінів і мікроелементів. Використання фітозасобів з антиоксидантними властивостями.

Особливості фітодієтики при забрудненні навколишнього середовища радіоактивними нуклідами. Рослини, які сприяють виведенню радіонуклідів з організму.

Тема 8. Загальні принципи застосування фітотерапії. Показання та протипоказання до включення фітозасобів у комплексне лікування хворих різного профілю

Показання та протипоказання до включення фітозасобів у комплексне лікування хворих різного профілю. Принципи застосування фітотерапії: етапність, комплексність (поєднання фітотерапії з іншими методами і засобами), системність, індивідуалізація, тривалість і безперервність, поступовість, безпечність.

Тема 9. Лікарські рослини і лікарська рослинна сировина, які впливають на імунитет.

Імуномодулятори I та II групи. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що впливають на імунитет.

Тема 10. Фітотерапія алергічних захворювань.

Особливості складання і використання зборів, що використовуються при бронхіальній астмі, алергічному кон'юктивіті і риносинуситі, ексудативному діатезі, екземі, кропивниці. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування алергічних станів.

Тема 11. Фітотерапія неврозів та захворювань серцево-судинної системи.

Основні принципи фітотерапії. Особливості складання і використання зборів, що використовуються при лікуванні неврозів. Основні принципи фітотерапії гіпертонічної хвороби, ішемічної хвороби серця, атеросклерозу, серцевої недостатності, порушень серцевого ритму.

Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування неврозів та захворювань серцево-судинної системи. Характеристика лікарських рослин ангіопротекторної, кардіопротекторної, регулюючої тонус судин (при артеріальній гіпер- та гіпотензії), гіполіпідемічної, гіпокоагуляційної та сечогінної дії.

Тема 12. Фітотерапія захворювань органів дихання

Основні принципи фітотерапії. Особливості складання і використання зборів, що використовуються при лікуванні захворювань органів дихання. Основні групи лікарських рослин за їх терапевтичним впливом на дихальні шляхи: антимікробні, відхаркувальні, потогінні та жарознижувальні, спазмолітичні, гіпосенсибілізуювальні та протизапальні. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування захворювань органів дихання.

Тема 13. Фітотерапія в оториноларингології.

Основні принципи фітотерапії. Особливості складання і використання зборів, що використовуються при лікуванні захворювань ЛОР-органів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування захворювань ЛОР-органів.

Тема 14. Фітотерапія захворювань шлунково-кишкового тракту.

Основні принципи фітотерапії захворювань ШКТ. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування захворювань ШКТ. Лікарські рослини, що збуджують апетит і стимулюють секреторну функцію травного каналу, протизапальні, обволікаючі, проносні, антидіарейні, газогінні (кармінативні), глистогінні, спазмолітичні, регенераторні, гіперкоагулювальні (кровоспинні) та такі, що регулюють шлункову гіперсекрецію. Особливості застосування фітотерапії при захворюваннях органів травлення у дітей та осіб похилого віку. Фітозасоби, що використовують при гельмінтозах. Фітотерапія в комплексному лікуванні геморою.

Тема 15. Фітотерапія захворювань печінки і жовчних шляхів.

Основні принципи фітотерапії захворювань печінки і жовчних шляхів. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування захворювань печінки і жовчних шляхів. Офіційні лікарські засоби рослинного походження, що використовуються для лікування захворювань печінки і жовчних шляхів. Рослинні гепатопротектори.

Тема 16. Фітотерапія захворювань нирок і сечовидільних шляхів.

Основні принципи фітотерапії захворювань нирок і сечовидільних шляхів, простатиту. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування захворювань нирок і сечовидільних шляхів, простатиту. Лікарські рослини протизапальної, сечогінної, спазмолітичної та уролітичної дії. а також для регуляції сольового обміну, їх застосування при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів. Місце фітотерапії в комплексному лікуванні та реабілітації хворих на пієлонефрит, цистит, уретрит, сечокам'яну хворобу.

Тема 17. Фітотерапія ендокринних і обмінних захворювань.

Основні принципи фітотерапії цукрового діабету, захворювань щитовидної залози, ожиріння. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються для лікування ендокринних і обмінних захворювань. Лікарські рослини гіпоглікемічної, тиреотропної дії, ті, що регулюють менструальний цикл, лактогінні та ті, що знижують апетит. Застосування фітотерапії в комплексному лікуванні цукрового діабету, захворювань щитовидної залози, клімактеричного синдрому, імпотенції, гіпогалакції та ожиріння.

Тема 18. Фітотерапія в офтальмології.

Основні принципи фітотерапії блефариту, кон'юктивиту, та ін захворювань. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в офтальмології.

Тема 19. Фітотерапія в стоматології.

Основні принципи фітотерапії пародонтозу, гінгівіту, стоматиту. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в стоматології

Тема 20. Фітотерапія в акушерстві і гінекології.

Особливості використання лікарських рослин в акушерстві і гінекології. Основні принципи фітотерапії гінекологічних захворювань. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в акушерстві і гінекології.

Тема 21. Фітотерапія в педіатрії.

Особливості використання і дозування лікарських рослин в педіатрії. Основні принципи фітотерапії дитячих захворювань. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в педіатрії.

Тема 22. Фітотерапія в онкології.

Основні принципи фітотерапії в онкології. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в онкології.

Тема 23. Фітотерапія захворювань нервової системи

Лікарські рослини з седативними, тонізуючими, ноотропними, антидепресантними, нормалізуючими сон і антиеметичними властивостями та їх застосування в лікуванні функціональних розладів нервової діяльності, психовегетативних синдромів. Основні принципи формування фітокомпозицій залежно від клінічної симптоматики. Застосування фітотерапії в медичній реабілітації хворих з ураженням периферичної та центральної нервової систем.

Тема 24. Фітотерапія в дерматології і косметології.

Основні принципи фітотерапії дерматологічних захворювань. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються в дерматології і косметології. Лікарські рослини гіпосенсибілізувальної, протизапальної, антимікробної, регенераторної, тонізуючої та кератолітичної дії. Фітотерапія в комплексному лікуванні жирної та сухої себореї, піодермії, дерматитів. Застосування фітозасобів при травматичних ушкодженнях (порізи, садна) та опіках шкіри. Косметичний догляд за шкірою з використанням фітозасобів.

Тема 25. Фітотерапія в профілактиці і лікуванні променевої хвороби.

Основні принципи фітотерапії при профілактиці та лікуванні променевої хвороби. Особливості складання і використання зборів. Офіційні та неофіційні лікарські рослини, що використовуються при профілактиці та лікуванні променевої хвороби.

Тема 26. Фітотерапія гіпо- і авітамінозів. Роль мікроорганізмів в життєдіяльності людини. ЛР як джерела вітамінів та мікроелементів. Основи дієтотерапії. Фітотерапевтичні властивості харчових, сільськогосподарських, технічних, пряно-ароматичних рослин. Фітодієтика, фітогігієна, фітобальнеологія.

Тема 27. Основи і принципи ароматерапії: об'єкти, способи, методи застосування. Лікарські рослини та ефірні олії, які використовуються в ароматерапії.

Тема 28. Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти гомеопатичних лікарських засобів. Історія розвитку гомеопатії. Асортимент гомеопатичних препаратів на сучасному ринку України. Нормативна база. Номенклатура, технологія приготування базисних і комплексних гомеопатичних лікарських засобів. Контроль якості.

Тема 29. Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти близьких до гомеопатії лікарських засобів. Антигомотоксичні ліки їх номенклатура і застосування. Засоби близькі до гомеопатії лікарські засоби: біохімічні тканинні солі, Солі Шюссера, квіткові настої Баха.

Тема 30. Загальні поняття і основні принципи антропософської медицини і застосування антропософських ліків. Антропософський фармацевтичний кодекс.

3. Структура вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»

№	Тема	Л	П	СРС
	Змістовий модуль 1. Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби	10	40	40
1	Фітотерапія, її значення і місце в сучасній медицині. Історія розвитку. Медико-біологічні, фармацевтичні і нормативні принципи використання лікарських рослинних засобів. Вимоги ДФУ. Стандартизація ЛРС і фітозасобів, види АНД на ЛРС. Нормативна документація. Лікарські форми з рослинної сировини.	2	8	8
2	Основні принципи фітотерапії. Композиційні збори і максимально очищені фітопрепарати. Фітопрепарати індивідуальних речовин. Принципи формування і способи використання фітозасобів і фітокомпозицій. Фітозасоби загальної дії.	2	12	12
3	Особливості складання і використання зборів. Спеціальна фітотерапія. Дієтичні добавки та спеціальні харчові продукти. Характеристика. Нормативна документація.	2	12	12
4	Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти гомеопатичних лікарських засобів. Основні принципи гомеопатії: закон подібності, потенціювання, випробовування. Номенклатура і застосування гомеопатичних лікарських засобів. Технологія гомеопатичних лікарських засобів.	2	4	4
5	Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти близьких до гомеопатії лікарських засобів. Антигомотоксичні ліки їх номенклатура і застосування Загальні поняття і основні принципи антропософської медицини і застосування антропософських ліків. Засоби близькі до гомеопатії лікарські засоби: біохімічні тканинні солі, Солі Шюссера, квіткові настої Баха	2	4	4
	Всього	10	40	40

**4. Тематичний план лекцій вибіркової дисципліни
«Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»**

№	Тема	Кількість
Змістовий модуль 1. Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби		
1	Фітотерапія, її значення і місце в сучасній медицині. Медико-біологічні, фармацевтичні і нормативні принципи використання лікарських рослинних засобів. Вимоги ДФУ.	2
2.	Основні принципи фітотерапії. Композиційні збори і максимально очищені фітопрепарати.	2
3	Спеціальна фітотерапія. Дієтичні добавки та спеціальні харчові продукти. Нормативна документація..	2
4	Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти гомеопатичних лікарських засобів. Нормативна база. Основні принципи гомеопатії і технології приготування гомеопатичних засобів. Вимоги ДФУ. Гомеопатичні лікарські форми.	2
5	Медико-біологічні та фармацевтичні аспекти близьких до гомеопатії лікарських засобів. Антигомотоксичні ліки і антропософські ліки. Засоби близькі до гомеопатії лікарські засоби: біохімічні тканинні солі, Солі Шюссера, квіткові настої Баха.	2
	Всього	10

**5. Тематичний план лабораторних занять вибіркової дисципліни
«Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»**

№ з/п	Назва тем	Обсяг в годинах
	Змістовий модуль 1. Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби	
1.	Основні принципи фітотерапії. Правила складання рецептури зборів і чаїв, їх аналіз. Стандартизація, види АНД на ЛРС, збори ЛРС, фітозасоби.	2
2.	Отруйні і сильнодіючі рослини в фітотерапії. Діагностика отруйних домішок у фітозасобах. Принципи надання допомоги при отруєннях рослинами.	2
3.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування алергічних захворювань; особливості їх використання. ЛР і ЛРС, які впливають на імунітет.	2
4.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування неврозів та захворювань серцево-судинної системи; особливості їх використання.	2
5.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування захворювань органів дихання; особливості їх використання.	2

6.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для застосування в оториноларингології; особливості їх використання.	2
7.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту; особливості їх використання.	2
8.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування захворювань печінки і жовчних шляхів; особливості їх використання.	2
9.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування захворювань нирок і сечовидільних шляхів; особливості їх використання.	2
10.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування ендокринних і обмінних захворювань; особливості їх використання.	2
11.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для застосування в стоматології та офтальмології; особливості їх використання.	2
12.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для застосування в акушерстві і гінекології; особливості їх використання.	2
13.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для застосування в педіатрії; особливості їх використання.	2
14.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів для лікування онкологічних захворювань; особливості їх використання.	2
15.	Опрацювання і обґрунтування складу зборів ЛРС і фітозасобів при гіпо- і авітамінозах. Залік.	2
16.	Державне нормування виробництва гомеопатичних препаратів. Особливості прописування та відпуску гомеопатичних лікарських засобів. Номенклатура гомеопатичних лікарських засобів. Лікарські форми в гомеопатії	6
17.	Антропософські ліки. Антропософський фармацевтичний кодекс як нормативний документ для виготовлення відповідних ліків.	4
	Всього:	40

**6. Тематичний план самостійної роботи вибіркової дисципліни
«Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»**

№ з/п	Назва тем та зміст	Обсяг в годинах
	Змістовий модуль 1. Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби	
1.	Поняття про фітотерапію. Основні положення сучасної фітотерапії. Історичні етапи розвитку фітотерапії. Основні принципи і завдання сучасної фітотерапії. Сучасні проблеми фітотерапії. Переваги і недоліки фітотерапевтичних засобів. Сучасне становище виробництва фітопрепаратів.	2
2.	Основні ресурси фітотерапії. Правила заготівлі, сушіння рослинної сировини. Способи стабілізації ЛРС. Зберігання і контроль якості ЛРС.	2
3.	Хімічні та фармакологічні аспекти застосування лікарських рослин. Роль біологічно активних речовин у життєдіяльності організму та його оздоровленні.	2
4.	Лікарські форми з рослинної сировини та їх технологія. Основні правила складання рецептури зборів і чаїв, способи приготування лікарських засобів з сухої і свіжої ЛРС.	2
5.	Фітотерапія неврозів та захворювань серцево-судинної системи.	2
6.	Фітотерапія захворювань органів дихання та ЛОР – органів.	2
7.	Фітотерапія захворювань шлунково-кишкового тракту.	2
8.	Фітотерапія захворювань печінки і жовчних шляхів.	2
9.	Фітотерапія в урології і сексопатології.	2
10.	Фітотерапія обмінних і ендокринних захворювань.	2
11.	Фітотерапія в стоматології та офтальмології.	2
12.	Фітотерапія в дерматології та медичній косметології.	2
13.	Фітотерапія в акушерстві і гінекології. Фітотерапія в педіатрії.	2
14.	Фітотерапія в онкології. Радіопротекторні та протиотруйні властивості рослин.	2
15.	Фітотерапевтичні властивості харчових, пряно-ароматичних рослин. Фітогігієна, фіто бальнеологія.	2
16.	Гомеопатична фармакопея. Походження і принципи виготовлення гомеопатичних ліків. Приготування гомеопатичних есенцій та тинктур. Технологія базисних гомеопатичних лікарських препаратів. Конституціональний і синдромальний підходи до вибору гомеопатичних препаратів	2
17.	Технологія приготування гомеопатичних ліків мінерального, рослинного і біологічного походження, оформлення до відпуску та контроль їх якості	2
18	Приготування комплексних гомеопатичних лікарських препаратів, оформлення до відпуску та контроль якості	2

19.	Гомотоксикологія і антигомтоксичні препарати. Особливості дії антигомтоксичних препаратів, показання та протипоказання до їх застосування. Близькі до гомеопатії лікарські засоби: біохімічні тканинні солі, Солі Шюссера, квіткові настої Баха.	2
20	Написання рефератів на теми: «Антигомтоксичні ліки» і «Антропософські ліки»	2
	Всього:	40

7.Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом.

8. Методи навчання:

пояснювально-ілюстрований (мультимедійні лекції з елементами дискусійного спілкування зі здобувачами вищої освіти), репродуктивний, дослідницький, частково-пошуковий (самостійна робота пошукового характеру, робота з науковою і довідковою літературою).

Використовуються наступні методи навчання:

- словесні – розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж, лекція, дискусія;
- наочні – демонстрація фільмів, ілюстрацій, матеріалів;
- індуктивні методи (узагальнення результатів спостережень та експериментів).

Перевага надається активним та інтерактивним методам та мультимедійному навчанню (мультимедійні лекції, навчальні фільми). Заняття передбачають навчання студентів готувати фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби та оцінювати їх якість відповідно до вимог нормативної документації. На лабораторних заняттях студенти набувають умінь та навичок приготування фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів різноманітних форм випуску. Лабораторні заняття також включають елементи навчально-дослідної роботи та тестового контролю, вирішення навчальних та ситуаційних завдань На семінарських заняттях студенти розглядають питання, винесені до теми заняття, у робочих зошитах зазначають мету заняття, коротко описують основні питання відповідно до завдань, передбачених методичними рекомендаціями, та наводять висновки. Самостійна робота охоплює необхідні для студента розділи програми, які вивчаються в навчальному процесі з фізіології, технології лікарських засобів, фармакогнозії, медичної хімії та ін. і нормативні документи, які регламентують склад, якість і безпечність фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів.

План і організаційна структура практичних занять з вибіркової дисципліни «Фітотерапевтичні і гомеопатичні засоби»

з/п	Основні етапи заняття, їх функції	Методики контролю і навчання	Матеріали методичного забезпечення (контролю, наглядності тощо)	Час, х
1. Підготовчий етап				
1	Організація заняття		Актуальність теми Мета заняття	3-5

2	Постановка навчальних цілей	Фронтальне опитування Індивідуальне усне опитування		3-5
3	Контроль початкового рівня знань, навичок і вм		Контрольні питання	10-15
2. Основний етап				
4	Формування професійних вмінь і навичок: 1. Оволодіти навичками користування нормативними документами України та ЄС щодо нормування виробництва та якості фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів, іншими матеріалами 2. Проведення необхідних розрахунків при готуванні фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів 3. Технологія та оцінка якості приготованих фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів	Практичне користування нормативною документацією та інтернетресурсами Професійне тренування для виконання практичних завдань	Нормативні документи, схеми, таблиці, ситуаційні завдання, структурнологічні та технологічні схеми Рекомендована рецептура, виконане практичне завдання, обладнання	30-35
3. Заклучний етап				
5	Контроль і коректування рівня	Індивідуальний контроль результатів	Тестові завдання для контролю рівня засвоєння	15-20

	знань практичних навичок	та вирішення ситуаційних завдань Контроль результатів практичної роботи (перевірка виготовлених фітотерапевтичних і гомеопатичних засобів та протоколів заняття) Тестовий контроль	матеріалу	
6	Підведення підсумків занятт			3-5
7	Домашнє завдання: тема, література		Орієнтовні алгоритми самостійної роботи з літературою	3-5

9. Методи контролю.

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий семестровий контроль. Формою підсумкового контролю з вибіркової дисципліни відповідно до навчального плану є залік.

10. Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять і має на меті перевірку засвоєння студентами навчального матеріалу. Поточний контроль: усне опитування. Поточний контроль проводиться на кожному семінарському занятті відповідно до конкретних цілей. Форма оцінювання поточної навчальної діяльності є стандартизованою і включає контроль теоретичної підготовки. Контроль теоретичної підготовки проводиться шляхом опитування і виконання ситуаційних задач, а практичних навичок – шляхом оцінки здатності трактувати одержані результати. Самостійна робота студентів оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Студенту, який мав пропуски навчальних занять, дозволяється відпрацювати академічну заборгованість до терміну, передбаченого розкладом.

11. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньо-кваліфікаційному рівні та на окремих його завершених етапах за національною шкалою та шкалою ECTS. Підсумковий контроль включає семестровий контроль. Семестровий контроль проводиться у формі семестрового заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою і в терміни, встановлені робочим навчальним планом, індивідуальним навчальним планом студента. Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни за семестр виключно на підставі результатів поточного контролю.

12. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою з урахуванням

затверджених критеріїв. Студент має отримати оцінку з кожної теми. Результати поточного контролю є показником рівня засвоєння студентами навчальної програми та виконання самостійної роботи. Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність становить 200 балів. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність становить 120. Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за традиційною шкалою під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали таким чином:

Поточний бал розраховується за формулою:

$$\frac{C}{5 * N} * 200$$

C – сума оцінок за традиційною шкалою;

5 – максимальна традиційна оцінка;

Nзанять – кількість занять;

200 – максимальний бал за поточну навчальну діяльність;

Успішність кожного студента оцінюється за 200-бальною шкалою.

До складання диференційованого заліку допускаються студенти, які виконали всі види робіт, передбачені навчальною програмою, та при вивченні дисципліни не мають «2» та «нб» в кількості більше 25%.

Диференційований залік проводиться на останньому занятті. При цьому студенту виставляється загальний поточний бал, який він набрав за період навчання та конвертується за 200 бальною шкалою.

Відповідно до Листа МОЗ України від 21.01.2008 №08.01-22/65 поточна навчальна діяльність студента оцінюється за 4-ри бальною шкалою, яка конвертується у бали таким чином:

Оцінювання знань із дисципліни проводять за відповідною шкалою:

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
170-200	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
155-169	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
140-154		C	Добре (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
125-139	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
111-124		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
60-110	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-59		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)

13. Методичне забезпечення:

- Лекційний матеріал (мультимедійні презентації, тексти лекцій, календарно-тематичний план лекцій).
- Календарно-тематичні плани практичних занять.
- Питання для практичних занять і самостійної роботи.
- Відеофільми.
- Ресурси мережі Інтернет

14.Рекомендована література

1. Амеке В. Возникновение гомеопатии и борьба против ее распространения. – Смоленск: Гомеопатическая медицина, 2002. – 379 с.
2. Вавилова Н. В. Гомеопатическая фармакодинамика.- Смоленск: Гомеопатический центр, М.: Эверест.- 1994.-Ч.1. –507 с., ч.2 – 475 с.
3. Великов В. А. Гомеопатия в вашем доме: двенадцать главных гомеопатических средств, их свойства, применение. – Ростов-на-Дону: Гефест, 1990. – 56 с.
4. Вестник гомеопатической медицины. /Под ред. Е. Я. Дюкова. – Х.: Печатное дело, 1990. – 350 с.
5. Ветютнева Н. А., Москаленко Н. Д., Москаленко О. А., Пилипенко А. Г. Общие методы анализа и систематизации гомеопатического растительного сырья по технологическим подходам при изготовлении матричных настоек: Методические рекомендации. – К., 1996. – 35 с.
6. Ветютнева Н. А., Москаленко О. А. Методологические подходы к оценке качества гомеопатических лекарственных средств растительного и минерального происхождения // Український гомеопатичний щорічник / За ред. О. П. Іваніва. – Одеса: Рекламсервіс, 2000. – т. 3. – С. 142–146.
7. Витулкас Джордж. Новая модель здоровья и болезни: Пер. с англ.- М.: Изд. группа «АриНА», 1997. – 306 с.
8. Возланов А. И., Симеонова Н., Попова Т. Д. Перспективы гомеопатии начинают проясняться // Наука и жизнь. – 1990. - №1. – С. 84-86.
9. Ганеман С. Лечение хронических болезней и гомеопатическая доктрина. - М.: Олло, 1993.- 229 с.
10. Ганеман С. Органон врачебного искусства. – М.: Гомеопатическая медицина, 1998. – 218 с.
11. Гесс Вальтер. Гомеопатическое мышление для врачей и пациентов. – Смоленск: Гомеопатическая медицина, 1997. – 208 с.
12. Глаз В.Г. Лечение бронхолегочных заболеваний неспецифической этиологии гомеопатическими средствами. - С.-Пб.: Гомеопатия и фитотерапия, 1998. – 584 с.
13. Гомеопатические лекарственные средства: Справочник для врачей, провизоров и фармацевтов / А. В. Патудин и др. – М.: Астрал, 1999. – 128 с.
14. Гомеопатия доктора Лори. – В 3-х т. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – Т.1 – 576 с.; Т.2. – 608 с.; Т.3. – 576 с.
15. Гомеопатия. Полная энциклопедия /Сост. А.Н. Алефиров. – СПб.: ИД «ВЕСЬ», 2001. – 384 с.

16. Гомеопатія у Харкові / Авт.-упор. Г.І. Пенькова, Є.І. Легач, О.В. Лотін. – Х.: Факт, 2004. – 168 с.
17. Гулько Р.М. Словник лікарських рослин світової медицини. – Львів: Ліга-Прес, 2005. – 506 с.
18. Державна Фармакопея України / Державне підприємство “Науко-експертний фармакопейний центр”. – 1-е вид. – Доповнення 2. – Харків: Державне підприємство “Науково-експертний фармакопейний центр”, 2008. – 620с.
19. Державна Фармакопея України / Державне підприємство “Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів”. – 1-е вид. – Доповнення 4. – Харків: Державне підприємство “Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів”, 2011. – 540с.
20. Келер Г. Гомеопатія: Пер. с нем. – М.: Медицина, 1989. – 590 с.
21. Клинченко Н. И. Гомеопатия: происхождение и приготовление гомеопатических лекарств. Практические рекомендации. – 1992. – 322 с.
22. Кобзар А.Я. Фармакогнозія в медицині. – К.: Медицина, 2007. – 544 с.
23. Ковальов В.М., Павлій О.І., Ісакова Т.І. Фармакогнозія з основами біохімії рослин / За ред. проф. В.М. Ковальова. – Харків: Прапор, вид-во НФАУ, 2000.-704 с.
24. Костинська Н.К., Мартиненко А.В. Клінічні дослідження гомеопатичних лікарських засобів // Фармакологічний вісник.- 1998.- № 4.- С. 29-33.
25. Крылов А. А., Песонина С. П., Крылова Г. С. Гомеопатія для врачей общей практики. – С.-Пб.: Питер Паблишинг, 1997. – 416 с.
26. Крылов А.А., Песонина С.П., Крылова Г.С. Гомеопатія для врачей общей практики. – СПб.: Питер Паблишинг, 1997.– 466с..
27. Лавренов В.К., Ларенова Г.В., Онипко В.Д., Лавренов Ю.В. Энциклопедия практической фитотерапии. – Д.: Сталкер, 2001. – 592 с.
28. Ластухін Ю.О. Хімія природних органічних сполук: Навч. посібник. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2005. – 560с.
29. Лекарственное сырье растительного и животного происхождения. Фармакогнозия: учебное пособие / под ред. Г.П. Яковлева. – СПб.: СпецЛит, 2006. – 845 с.
30. Лекарственные травяные сборы. 3600 целительных рецептов / Авт.-сост. В.А. Волынченко. – Д.: Издательство Сталкер, 2002. – 512 с.
31. Лисенюк В.П. Основи рефлексотерапії, фітотерапії та гомеопатії.– К.: ВСВ „Медицина”, 2010.– 422с.
32. Лихочвор В.В., Борисюк В.С., Дубковецький С.В., Онищук Д.М. Лікарські рослини. – Львів: «Українські технології», 2003. – 265с.
33. Лікарські рослини і фітотерапія (фітотерапевтична рецептура): навч. посіб. / Л.В. Бензель, Р.Є. Дармограй, П.В. Олійник, І.Л. Бензель. – К.: ВСВ «Медицина», 2010. – 400 с.
34. Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник / За ред. А.М. Гродзінського. – Київ: вид. Українська енциклопедія, 1992.

35. Машковский М.Д. Лекарственные средства. – 15-е тзд., перераб. и доп. – М.: ООО «Издательство Новая Волна», 2005. – 1200 с.
36. Методические указания о порядке доклинического и клинического изучения препаратов природного происхождения и гомеопатических лекарственных средств. - Москва, 1994.- 64 с.
37. Михайлов И. В. Комплексная гомеопатия – рациональная терапия: Практическое руководство. – М.: Изд-во «Стар’Ко», 1997. – 226 с.
38. Михайлов И. В. Справочник по гомеопатии. – М.: Изд. Дом МСП, 2000. – 272 с.
39. Мінарченко В.М., Тимченко І.А. Атлас лікарських рослин України (хронологія, ресурси та охорона). – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 172с.
40. Основы гомеопатической фармации: Под ред. А.И.Тихонова. – Х.: Изд-во НФаУ; Золотые страницы, 2002. – 574с
41. Попова Т. Д. Гомеопатический лечебник: Рецепты здоровья. – М.: «КСП», 1995. – 192 с.
42. Попова Т. Д. Материя Медика: Гомеопатические лекарства. – К.: Здоров’я, 1991. – 191 с.
43. Попова Т. Д., Зеликман Т. Я. Гомеопатическая терапия. – Киев.: Здоров’я, 1990. – 272 с.
44. Практикум по технологии гомеопатических препаратов: Для студ. фармац. вузов и ф-тов // А.И.Тихонов, М.Ф.Пасечник, Т.Г.Ярных, Л.И.Вишневская, С.А.Тихонова; Под ред. А.И.Тихонова. – Х.: Оригинал, 2006. – 160 с.
45. Практикум по фармакогнозии: Учеб.пособие для студентов вузов / В.Н.Ковалев, Н.В.Попова, В.С.Кисличенко и др. – Х.: Изд-во НФаУ; Золотые страницы, 2003. – 512 с.
46. Приказ МОЗ УССР №165 от 03. 08. 89 г. “О развитии гомеопатического метода в медицинской практике и улучшении организации обеспечения населения гомеопатическими лекарственными средствами”. – Киев.: 1989. – 82 с.
47. Профессионалы о целебных травах: выращивание, хранение, применение /Сост. Сербин А.Г., Чередниченко В.Д. – Х.: Прапор, 2001. – 190с.
48. Рекевег Г.Г. Гомеопатическая антигомтоксикология: Пер. с нем. – Смоленск: Гомеопатическая медицина, 1997. – 591с.
49. Рослини дарують здоров’я: Фітотерапевтичний енциклопедичний довідник /Д.А.Орач, О.Д.Орач; За ред. К.В.Форманчука. – Львів: Аверс, 2007. – 568 с.
50. Руддок Д. Спутник гомеопата: Руководство к лечению болезней по способу гомеопатии. – С.-Пб.:1883. – 636 с.
51. Серета П.І., Максютіна Н.П., Давтян Л.Л. Фармакогнозія. Лікарська рослинна сировина та фітозасоби /За загальною редакцією професора П.І.Серета. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2006. – 352 с.
52. Системная фитотерапия: Учебное пособие для студентов вузов/ под ред. В.С.Кисличенко, А.В.Зайченко, И.А.журавель. – Харьков: Изд-во НФаУ: Золотые страницы, 2008. – 256с.

53. Солодовниченко Н.М., Журавльов М.С., Ковальов В.М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати: Навч. посіб. з фармакогнозії з основами біохімії лікар. рослин для студ. вищих фарм. навч. закладів III-IV рівнів акред. (2-е вид.) – Х.: Вид-во НФаУ; МТК-книга, 2003. – 408 с.
54. Стивен Кейн. Гомеопатическая фармация. – Москва: Гомеопатическая медицина, 2002. – 251 с.
55. Тихонов А.И., Гризодуб А.И., Товмасын Е.К. и др. // К вопросу о стандартизации гомеопатических лекарственных средств в Государственной фармакопеи Украины // Фармаком. – 2003. - № 2. – С. 11-15.
56. Тихонов О. І., Ярних Т. Г. Аптечна технологія ліків. – Х.: РВП “Оригінал”, 1995. – 600 с.
57. Тихонов О.І., Вишневська Л.І. Гомеопатія та алопатія в системі лікарської терапії // Матер. Междун. научно-практ. конф. “Современные вопросы гомеопатии. Миазматическая доктрина С.Ганемана и ее практическое применение». – Х. – 2003. – С. 30-32.
58. Український гомеопатичний щорічник / За ред. О. П. Іваніва. – Одеса: Чорномор, 1998. – Т. 1. – 200 с.; 1999. – Т. 2. – 208 с.; 2000. – Т. 3. – 236 с.
59. Фармакогнозия: Учебное пособие / Н.В.Попова, Л.М.Городнянская, А.Г.Сербин, В.Н.Ковалев. – Х.: Изд-во НФаУ, 1999. – 416 с.
60. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради В.П.Черних. – К.: “МОРІОН”, 2005. – 848 с.
61. Фаррингтон Эрнст. Гомеопатическая клиническая фармакология: Пер. с англ. – К.: Колос, ИТЭМ., 1992. – 600 с.
62. Фитотерапия в клинике внутренних болезней / Б.А.Самура, В.Ф.Черных, И.П.Банний и др.; Под ред. Б.А.Самуры. – Х.: Золотые страницы, 2003. – 416 с.
63. Фитотерапия с основами клинической фармакологии / Под ред. В.Г.Кукеса. – М.: Медицина, 1999. – 192 с.
64. Формазюк В.И. Энциклопедия пищевых лекарственных растений: Культурные и дикорастущие растения в практической медицине / Под ред. Н.П.Максютинной. – К.: Издательство А.С.К., 2003. – 792 с.
65. Френкель Л. Д. Гомеопатическое лекарствоведение: Справочное руководство. – Х.: Эмуш, Велес, 1993. – 584 с.
66. Хроматография. Практическое приложение метода: В 2 ч. - М.: Мир, 1986 - 758 с.
67. Чекман І.С. Клінічна фітотерапія. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 552 с.
68. Швабе В. Гомеопатические лекарственные средства: Пер. с нем. / Под ред. Рыбака В. И. – М.: Б. И., 1967.- 373 с.
69. Штигале Альфонс. Гомеопатическое лекарствоведение: Пер. с нем. Ю. М. Пашенко. – М.: Изд-во «Терра», 1994. – 430 с.
70. Шторх Гервит. Гомеопатические лекарства для практики: Краткий справочник. – К.: Здоров'я, 1992. – 96 с.
71. Энциклопедический словарь лекарственных растений и продуктов животного происхождения: Учебное пособие / под ред. Г.П.Яковлева и К.Ф.Блиновой. – СПб., 2002. – 407 с.
72. Barnes J., L. A. Anderson, J. D. Phillipson. Herbal Medicines. 3rd edn. - London, Chicago: Pharmaceutical Press, 2007. – 710 p.

73. Braun L., M. Cohen. Herbs and Natural Supplements. An Evidence-Based Guide. 2nd edn.- Australia: Churchill Livingstone, Elsevier, 2007. – 1597 p.
74. Gruenwald J., Th. Brendler, Ch. Jaenicke (sc. eds.). PDR for Herbal Medicines. - Montvale, NJ: Medical Economics Company, 2000. – 858 p.
75. Kaufman P. B., L. J. Cseke, S. Warber, *et al.* Natural Products from Plants. - Boca Raton, New York, London, Tokyo: CRC Press, 1999. - 309 p.
76. Wichtl M. (ed.). Herbal Drugs and Phytopharmaceuticals: A Handbook for Practice on a Scientific Basis. 3rd ed. – Stuttgart: Medpharm GmbH Scientific Publishers, 2004. – 704 p.